

A Study on Time Duration in Narrating the Magicians' Story in Qur'an: Gerard Genette's Perspective

Elham Mandegar Mehr¹, Mohammad Mehdi Taghdisi*²

Received: 22/02/2020
Accepted: 16/11/2020

* Corresponding Author's E-mail:
mm.taghdisi@gmail.com

Abstract

As one of the most significant elements of narrative structure, time relationships bring the audience closer to the atmosphere and world of the story. The issue of duration is the most discussed realm of time in the narrative which takes into account the relationship between the period of events' occurrence in a story as well as the amount of the text devoted to the same events' presentation. Indeed, finding the duration of time within the text and its investigation in different versions of a story leads to a better understanding of the given text. It also lets the audience be in close contact with the scene of that event and proceed along with its different acceleration. This paper tends to study the duration of time in four versions of magicians' story and their confrontation with prophet Moses (AS) and Pharaoh in the Qur'an in the light of Gerard Genette's perspective. Consequently, the examination of narrative techniques related to the time duration in these versions represented that the scene and dialogue, and the descriptive pause have obtained the highest frequency, and as a result,

1. PhD Candidate of Quranic and Hadith Studies, Imam Khomeini Branch of Rey, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

<http://orcid.org/0000-0003-2282-488X>

2. Assistant Professor of Quranic and Hadith Studies, Imam Khomeini Branch of Rey, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

<http://orcid.org/0000-0002-5228-0724>

---

it provides a condition to take a lesson from the story, while the elimination and summarization have attained the least frequency.

Keyword: Duration;, narration; time; the story of magicians; Qur'an.

Introduction

Time is the structure-making factor of any narration. Without time in the narration, its content will never exist; because one of the main structures of any narration is the action or event based on movement and time (Ghasemipour, 200, p. 126). Finding time continuity in the text and examining it in multiple versions of a story help to understand better the text from a narrative and theatrical point of view. It helps the audience to move quickly with the text as the scene accelerates. With the speed decrease of the stage, they also slow down and allow themselves to draw the scene and think more. Finally, as the scene narrates conversations between people, the audience follows them step by step.

As the omniscient narrator, God has chosen a kind of time continuity in the narration of Quranic stories according to its different conditions and impact on the audience. Examining the types of continuity and temporal accelerations in the Qur'anic stories allows the audience to get as close as possible to the text, and by finding different accelerations in the presentation of the text, they can hear the sound of the verses. This can help the audience to recognize silences from conversations, know the omissions and descriptions more accurately, and be as much as possible in the space of representation of the story to understand them with all his being and learn the best lessons from the stories and make them their pattern.

The present study aimed to examine the time continuity of the magicians' story to find the role of the time continuity in quoting the four versions of this story in the Surahs A'raf, Yunus, Taha, and the Sho'ara. To this aim, we must answer the following questions:

- What are the components of time continuity in the narrative text?
- Examining the four versions of the magicians' story in the Qur'an, what topics does the complete version of this story include?
- What factors play a role in creating constant, positive, and negative accelerations in the story?
- What effect does the use of different accelerations in storytelling have on the audience?

Research Background

Theorists of the narratological approach have considered research on the study of time in the narration, including Gerard Genette, Shlomite Raymond-Kennan, and Michael J. Tolan. Their comments are used in this article. Paul Ricoeur (1984, 1985, & 1988) discusses precisely the relationship between chronology and narratology in three volumes of *Time and Narration*. Ghasemipour (2008), in his article "Time and Narration" has examined time manifestation in narration. Other researchers have examined the characteristics of narrative time, including order, continuity, and frequency. The following are some related studies: Gholam Hosseinzadeh et al., (2007), in the article "The study of the time element in the narration with an emphasis on the Arabic story of Darwish in Masnavi", Sahba (2008) in the article "The study of time in the history of Bayhaqi based on the theory of Genette", and Droudgarian et al., (2011) in the article "The analysis of narrative time from the perspective of narratology based on the time theory of Genette in the story of *Button* by Reza Amirkhani". Examining the time continuity, in particular, is in these three articles: "Study of the continuity of narration time in the sub-anecdotes of *Kelileh and Demneh*" (Jahedjah and Rezaei, 2011), "Study of time continuity in the poetry of Arash Kamangir" (Asadollahi et al., 2016) and "Study of the continuity of narrative time in Arabic and Persian short story" (Khojasteh and Nikkho, 2016). In recent years, research has been done on the narrative time in the Qur'an and its stories;

including "Components of narrative time and place in the Quranic stories" (Horri, 2009) and "Study of the time element from the perspective of narratology in the stories design of Surah Al-Kahf" (Abbasi & Hamed Saghayan, 2016).

The above mentioned articles regarding their expansion used one or two examples of the text for each time component. They did not analyze all phrases in a selected story. Therefore, it seems that the analysis of the narrative time of Qur'anic stories requires more detailed and in-depth research in this area. The present study has selected the discussion of the temporal continuity and different time accelerations in the whole text related to the magician story, which has been narrated in four separate chapters. All the phrases that have been analyzed to determine the use of different accelerations in each part of the story indicate a latent point that the discovery and recognition of which plays an essential role in a better and deeper understanding of the divine purpose of telling the tail in question.

Methodology

The data collection in this study is library method and it uses reputable Internet sites.

Conclusion

Speed changes in the narrative indicate the importance that the narrator or author of the work attaches to different events. Examining the time continuity in the verses of the Qur'an and its stories is effective for the audience in several ways.

The audience is close to the text; they can hear the sound of the verses more clearly by finding different accelerations in the presentation of the text, distinguish silences from conversations, and recognize omissions and descriptions more accurately. They are more and more in the space of presenting the story to understand them with all their being, learn the best lessons from the stories, and make them their

headline. In the various versions of the Qur'anic magician story, regarding the narrative elements, the dynamic character of the sorcerers caused this significant change in them, as opposed to the static nature of Pharaoh and those around him. Here the magician, before and after the faith, deserves a delay. The magicians before the faith: "And when the magicians came to Pharaoh, they said: Will we be rewarded if we prevail?" (Surah Al-Shu'ara, verse 41). The magicians, after believing said: "There is nothing left; we are turning to our Lord. We hope that our Lord will forgive us our sins, [because] we were the first believers." (Surah Al-Shu'ara, verses 50-51).

On the one hand, a complete understanding of this story requires providing the ground for thinking and contemplation for the audience. On the other hand, one must hear the tremendous inner transformation of magicians from their language better to understand the heart and soul of the audience. Therefore, the two factors that create negative acceleration and constant acceleration (i.e., descriptive pause and the scene of the play and dialogue) are seen more in this story. These two factors provide the ground for learning.

The study of the narratology of Qur'anic stories helps its audience to understand it better. We can expand the field of interdisciplinary research and analyses of the Qur'an and narratology by considering the Qur'an as a literary text and applying contemporary theories of narratology to it.

References

- Abbasi, R., & Saghayan, M. (2016). The study of the time element from the narratology in the design of the Surah Al-Kahf stories. *Journal of Quran and Hadith*, 19, 125-144.
- Ahmadi, B. (1991). *Text structure and interpretation 1 (semiotics and structuralism)*. Tehran: Markaz Publishing.
- Asadollahi, Kh., Zahiri Nav, B., & Khorramabadi, B. (2016). Study of time continuity in the poetry of Arash Kamangir. *Poetry Research*, 28, 61-82.

- Chatman, S. (1978). *Story and discourse: narrative structure in fiction and film*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Droudgarian, F., Zaman Ahmadi, M., & Haddadi, E. (2011). The analysis of narrative time from the perspective of narratology based on Genette's theory of time in Reza Amirkhani's *Button*. *Stylistics of Persian Poetry and Prose (Bahar Adab)*, 3(13), 127-138.
- Fooladvand, M. (1997). *Translation of the Quran*. Tehran: Office of History and Islamic Studies.
- Genette, G. (1980). *Narrative discourse, an essay in method* (translated into Farsi by Jane E. Lewin). Ithaca and New York: Cornell University Press.
- Genette, G. (1997). *Narrative discourse* (translated by Jane E. Lewin). Cambridge: Cambridge University Press.
- Genette, G. (2000). Order in narrative. In *Narrative Reader*. London and New York: Routledge.
- Gholam Hosseinzadeh, Gh., Taheri, Q., & Rajabi, Z. (2007). The study of the time element in the narration with emphasis on the Arab narration of Darwish in Masnavi. *Literary Research*, 16, 199-217.
- Horri, A. (2009). Components of time and place of narration in Quranic stories. *Literary Research*, 7-8, 125-141.
- Jahidjah, A., & Rezaei, L. (2011). The study of the time continuity of narration in the sub-anecdotes of Kelileh and Demneh. *Poetry Research (Park of Literature - Social Sciences and Humanities)*, 3(9), 27-48.
- Khojasteh, F., & Nikkho, A. (2016). The study of the continuity of narrative time in Arabic and Persian short story. *Persian and Arabic Comparative Studies*, 1, 59-82.
- Mamouri, A. (2013). *The analysis of the structure of narration in the Qur'an (study of the logic of the successions sequence)*. Tehran: Contemporary Look.
- Martin, W. (2003). *Narrative theories* (translated into Farsi by Muhammad Shahba). Tehran: Hermes.
- Miller, J. H. (1998). *Narration* (translated into Farsi by Mansour Ebrahimi). *Special issue of Narration and Anti-narration*. Tehran: Farabi Cinema Foundation, pp.73-88.

-
- Mir, M., & Horri, A. (2000). The origins of art in religion: dialogue in the Qur'an. *Aesthetic Quarterly*, 9, 301-318.
- Mirsadeghi, J. (2015). *Story elements*. Tehran: Sokhan Publishing.
- Qasemipour, Gh. (2008). Time and narration. *Literary Criticism Quarterly*, 2, 123-144.
- Raymond-Kenan, S. (2008). *Narrative: contemporary poetry* (translated into Farsi by Abolfazl Horri). Tehran: Niloufar.
- Rimmon-Kenan, Sh. (2002). *Narrative fiction*. London and New York: Routledge.
- Sahba, F. (2008). The study of time in the history of Bayhaqi based on Genette's theory. *Literary Research*, 21, 89-112.
- Sameraei, F. (2002). *Quranic interpretation*. Oman: Dar Ammar.
- Schles, R., & Kellog, R. (1966). *The nature of narrative*. London and New York: Oxford University.
- Steam, R., Burgwine, R., & Fliterman, S. (1998). Film narratology (translated into Farsi by Fattah Muhammadi). *Special issue of narration and anti-narration*. Tehran: Farabi Cinema Foundation. pp. 172-191.
- Todorov, T. (2000). *Structuralist idioms* (translated into Farsi by Muhammad Nabavi). Tehran: Agah.
- Tolan, M. J. (2004). *A critical-linguistic introduction to narrative* (translated into Farsi by Abolfazl Horri). Tehran: Farabi Cinema Foundation.
- Toolan, M. (2001). *Narrative, a critical linguistic introduction*. London and New York: Routledge.

بررسی تداوم زمان در روایت داستان ساحران در قرآن (براساس نظریه ژرار ژنت)

الهام ماندگارمهر^۱، محمدمهدی تقدیسی^{۲*}

(دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۳ پذیرش: ۱۳۹۹/۸/۲۶)

چکیده

روابط زمانی یکی از مهم‌ترین عناصر ساختار روایی است و مخاطب را به فضا و جهان داستان نزدیک‌تر می‌کند. یکی از حوزه‌های مورد بحث زمان در روایت، تداوم است. در تداوم، روابط میان مدت زمان وقوع رخدادها و داستان و حجم متن اختصاص یافته به عرضه همان رخدادها مورد توجه است. یافتن تداوم زمانی در متن و بررسی آن در نسخه‌های متعدد یک داستان، علاوه بر اینکه به درک بهتر آن متن از منظر روایی کمک می‌کند، باعث می‌شود تا مخاطب از نزدیک صحنه آن واقعه را لمس کند و با شتاب‌های مختلف آن پیش برود. در این پژوهش، به بررسی تداوم زمان در چهار نسخه از داستان ساحران و رویارویی آن‌ها با حضرت موسی (ع) و فرعون در قرآن براساس نظریه ژنت پرداخته می‌شود. از بررسی شگردهای روایی مربوط به تداوم زمان در این نسخه‌ها، این نتیجه حاصل شد که صحنه نمایش و گفت‌وگو، و مکث توصیفی بیش‌ترین میزان را به خود اختصاص داده که زمینه عبرت گرفتن از داستان را فراهم می‌کند و در نهایت حذف و تلخیص دارای کمترین میزان است.

واژه‌های کلیدی: تداوم، روایت، زمان، داستان ساحران، قرآن.

---

۱. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

<http://orcid.org/0000-0003-2282-488X>

۲. استادیار گروه قرآن و حدیث، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
(نویسنده مسئول).

* mm.taghdisi@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-5228-0724>

۱. مقدمه

«زمان عامل ساختاردهنده هر روایت است. اگر زمان در روایت وجود نداشته باشد، محتوای آن هرگز وجود نخواهد داشت؛ زیرا یکی از سازه‌های اصلی هر روایتی، کنش یا اتفاق است که مبتنی بر حرکت و زمان می‌باشد» (قاسمی‌پور، ۱۳۸۷: ۱۲۶). یافتن تداوم زمانی در متن و بررسی آن در نسخه‌های متعدد یک داستان، علاوه بر اینکه به درک بهتر آن متن از منظر روایی و نمایشی کمک می‌کند، باعث می‌شود تا مخاطب آن‌جا که صحنه سرعت می‌گیرد، او نیز به سرعت با متن پیش برود؛ آن‌جا که سرعت صحنه کم می‌شود، او نیز از سرعتش بکاهد و به خود اجازه ترسیم صحنه و تفکر بیشتر بدهد؛ در نهایت آنجا که صحنه به نقل گفت‌وگوهای بین افراد می‌پردازد، مخاطب نیز پایه‌پای آن‌ها پیش برود.

خداوند، در مقام راوی دانای کل، با توجه به شرایط مختلف داستان و میزان اثرگذاری آن بر مخاطب، نوعی از تداوم زمانی را در روایت داستان‌های قرآن برگزیده است. بررسی انواع تداوم و شتاب‌های زمانی در داستان‌های قرآن این امکان را در اختیار مخاطب قرار می‌دهد تا هرچه بیشتر به متن نزدیک شود و با یافتن شتاب‌های مختلف در ارائه متن، بتواند صدای آیات را واضح‌تر بشنود، سکوت‌ها را از گفت‌وگوها تشخیص دهد، حذف‌ها و توصیف‌ها را دقیق‌تر بشناسد و هرچه بیشتر در فضای بازنمایی داستان قرار بگیرد تا بتواند با تمام وجود آن‌ها را بفهمد و به بهترین نحو از داستان‌ها عبرت بگیرد و آن‌ها را سرلوحه خویش قرار دهد.

در این پژوهش، درصدد بررسی تداوم زمان در داستان ساحران هستیم تا ببینیم تداوم زمانی در نقل نسخه‌های چهارگانه این داستان در قرآن که در سوره‌های اعراف، یونس، طه و شعراء روایت شده، چه نقشی داشته است. لذا با سؤال‌های زیر روبه‌رویم:

- مؤلفه‌های بررسی تداوم زمان در متن روایی چه مواردی هستند؟
- با بررسی نسخه‌های چهارگانه از داستان ساحران در قرآن، نسخه کامل این داستان شامل چه سرفصل‌هایی می‌شود؟
- چه عواملی در ایجاد شتاب‌های ثابت، مثبت و منفی در متن داستان نقش دارند؟
- کاربرد شتاب‌های مختلف در نقل داستان چه تأثیری در میزان اثرگذاری آن بر مخاطب دارد؟

۱-۱. پیشینه تحقیق

پژوهش درباره بررسی زمان در روایت مورد توجه نظریه‌پردازان رویکرد روایت‌شناسی بوده است؛ از جمله ژرار ژنت^۱، شلومیت ریمون - کنان^۲ و مایکل جی. تولان^۳ که از نظرات آن‌ها در این مقاله استفاده شده است. پل ریکور^۴ (۱۹۸۴، ۱۹۸۵ و ۱۹۸۸) در سه مجلد کتاب *زمان و روایت* به ارتباط بین زمانمندی و روایت‌مندی در معنای دقیق کلمه پرداخته است. قدرت قاسمی‌پور (۱۳۸۷) در مقاله «زمان و روایت» چگونگی تجلی زمان در روایت را بررسی کرده است. محققان دیگری در این زمینه به بررسی زمان در روایت‌های منتخب پرداخته‌اند؛ از جمله غلامحسین زاده، طاهری و رجبی (۱۳۸۶) در مقاله «بررسی عنصر زمان در روایت با تأکید بر حکایت اعرابی درویش در مثنوی، فروغ صهبا (۱۳۸۷) در مقاله «بررسی زمان در تاریخ بیهقی براساس نظریه ژنت»، درودگریان، زمان‌احمدی و حدادی (۱۳۹۰) در مقاله «تحلیل زمان روایی از دیدگاه روایت‌شناسی براساس نظریه زمان ژنت در داستان «بی‌وتن» اثر رضا امیرخانی»، ویژگی‌های زمان روایی اعم از نظم، تداوم و بسامد را مورد بررسی قرار داده‌اند. بررسی تداوم زمان به صورت خاص فقط در این سه مقاله به چشم می‌خورد: «بررسی تداوم زمان روایت در حکایت‌های فرعی کلیله و دمنه» (جاهدجاه و رضایی، ۱۳۹۰)، «بررسی

تداوم زمان در منظومه آرش کمانگیر» (اسداللهی، ظهیری و خرم‌آبادی، ۱۳۹۵) و «بررسی تداوم زمان روایی در مقامه‌های عرب و فارسی (خجسته و نیکخو، ۱۳۹۵). در سال‌های اخیر، پژوهش‌هایی درباره‌ی زمان روایی در قرآن و داستان‌های آن انجام شده است؛ از جمله «مؤلفه‌های زمان و مکان روایی در قصص قرآنی» (حری، ۱۳۸۸) و «بررسی عنصر زمان از منظر روایت‌شناسی در طرح قصص سوره کهف» (عباسی و حامدسقیان، ۱۳۹۵).

به‌رغم ارزشمند بودن مقالات یادشده، این نکته یادآور می‌شود که به‌دلیل وسعت گستره تحقیق، غالباً در این مقالات، برای هر مؤلفه‌ی زمانی یک یا دو مثال از متن مورد نظر انتخاب شده و تمام عبارات یک داستان منتخب از این نظر تحلیل و بررسی نشده است. لذا به‌نظر می‌رسد بررسی تحلیل زمان روایی داستان‌های قرآنی نیازمند تحقیقات جزئی‌تر و عمیق‌تر در این حوزه است. در این پژوهش، از میان مباحث مربوط به زمان روایی، بحث تداوم زمان انتخاب شده و شتاب‌های مختلف زمانی در تمام متن مربوط به داستان ساحران که در چهار سوره مختلف روایت شده است، عبارت به عبارت مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته تا مشخص شود کاربرد شتاب‌های مختلف در هر بخش از داستان بیانگر نکته‌ی نهفته‌ای است که کشف و شناخت آن نکات در فهم بهتر و درک عمیق‌تر مقصود الهی از بیان داستان مورد نظر نقش بسزایی دارد.

۲. مباحث نظری

۲-۱. روایت داستانی

روایت^۵ متنی است که داستانی را بیان می‌کند (Schles, 1966: 4) و برای بشر هیچ چیز طبیعی‌تر از قصه‌گویی نیست. از همان اوان کودکی، ما داستان می‌شنویم و یاد می‌گیریم که آن‌ها را تکرار کنیم. روایت چنان طبیعی و چنان جهانی است و چنان

به سادگی رام می‌شود که به ندرت برای نظریه ادبی حوزه‌ای مشکل‌آفرین به نظر رسیده است. اما لحظه‌ای تأمل نشان می‌دهد که امور چندان هم ساده نیست (میلر، ۱۳۷۷: ۷۳-۷۴).

به گفته معموری (۱۳۹۲: ۱۴-۱۵)، روایت اثری نسبتاً پیچیده است که در نتیجه عمل چیره‌دستانه مؤلف در ترکیب کنش‌ها و گفت‌وگوها و شخصیت‌ها آفریده می‌شود. روایت‌شناسی بحث درباره ساختار داستان‌ها و رسیدن به دستور زبان روایت است. روایت روشی است برای شناخت گذشته. جنبه‌های بنیادین روایت داستانی عبارت است از رخدادها، بازنمایی کلامی آن‌ها و عمل نقل یا نوشتن رخدادها و به بیان دیگر، داستان، متن و روایتگری.

روایت توالی شناخته‌شده رویدادهایی است که به صورت نظام‌مند و نه تصادفی در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند (Toolan, 2001: 8). متون روایی خواننده را تلویحاً به جایزه بزرگ درک متن، در ادامه، وعده می‌دهند. این متون به خواننده وعده می‌دهند که «هنوز به جای جذاب داستان نرسیده‌ایم، پس داستان را ادامه بده» و این چنین است که این متون در خواننده حس جذابیت، کنجکاوی و تعلیق ایجاد می‌کنند. دو شیوه‌گند کردن فهم متن عبارت‌اند از: تأخیر و خلأها. رخدادهای داستان می‌توانند به همان ترتیبی روایت شوند که اتفاق می‌افتند. اما این رخدادها از آن دست حوادثی هستند که در راستای تداوم داستان، به خواننده وعده نیل به آرزویی را می‌دهند؛ وعده‌ای که توأم با بلا تکلیفی فزاینده خواننده در خصوص چگونگی تداوم داستان همراه است. در نتیجه تأخیر فرایند خواندن متن (یا یکی از جنبه‌های آن) را به نوعی بازی فکری — تلاش برای حل معما یا چیستان — بدل می‌کند. در ادبیات داستانی، منافذ یا خلأها از اهمیت

زیادی برخوردارند. هر قدر هم که داستان به شرح جزء به جزء نکات بپردازد، همواره جا برای طرح پرسش‌های تازه وجود دارد. خلأها پیوسته گشوده باقی می‌ماند.

خلأ ممکن است موقت باشد یا دائم؛ یعنی در جایی از متن پُر شود یا حتی بعد از اتمام متن همچنان گشوده باقی بماند. فقط با رجعت به گذشته است که می‌توان به تمایز میان خلأ موقت و خلأ دائم پی برد. خواننده در فرایند خواندن متن نمی‌داند که آیا خلأ موقت است یا دائم. بدون تردید این عدم قطعیت بنیان پویایی فرایند خواندن متن محسوب می‌شود. خلأهای موقت حاصل اختلاف میان زمان داستان و زمان متن هستند. این گونه خلأها که از جابه‌جایی‌های زمانی اجزای داستان ناشی می‌شوند، فقط در خود متن امکان بروز می‌یابند.

خلأهای دائم هم در متن موجودند، هم در داستان. بنابراین یک خلأ در داستان مشمول یک خلأ در متن است؛ اما یک خلأ در متن حتماً به معنای وجود یک خلأ در داستان نیست. خلأ از هر نوعی که باشد، پیوسته علاقه و کنجکاوی خواننده را تقویت می‌کند، فرایند قرائت متن را کش می‌دهد و به مشارکت پویای خواننده در پُراهمیت جلوه دادن متن یاری می‌رساند. (ریمون - کنان، ۱۳۸۷: ۱۷۰-۱۷۶).

۲-۲. زمان در روایت براساس نظریه ژنت

ژرار ژنت در کتاب *گفتمان روایت*^۶ (۱۹۹۷) سه عامل نقل، داستان و روایت را از یکدیگر متمایز می‌کند. نقل ترتیب واقعی رویدادها در متن است؛ داستان تسلسلی است که رویدادها به‌طور عملی در آن اتفاق می‌افتند و می‌توان آن را از متن دریافت؛ روایت همان عمل روایت کردن است. وی معتقد است روایتگری توالی زمانمند رخدادها را به آن‌ها باز می‌گرداند (Gennette, 1997: 7).

روابط زمانی یکی از مهم‌ترین عناصر ساختار روایی را تشکیل می‌دهد و تکنیک هنری کارآمدی برای ارائه جهان داستان به شیوه‌ای متفاوت و به لحاظ زیبایی‌شناختی جذاب فراهم می‌کند. مقوله زمان به روابط زمانی بین داستان و گزارش یا داستان و گفتمان اشاره دارد (استم، بورگواین و فلیترمن، ۱۳۷۷: ۱۶۵). عنصر زمان مفهومی ساختاردهنده است؛ چراکه روابط میان موقعیت‌های خاص یا تغییرات یک حالت را نشان می‌دهد.

باید به خاطر داشت که رابطه میان به اصطلاح زمان داستان^۷ و زمان متن^۸ غیرواقعی و به‌غایت قراردادی است؛ چراکه در هر دو مورد، نه با گسترش زمان واقعی، که با نمود کلامی و خطی زمان مواجهیم. در واقع این رابطه نوعی تمهید است که میان فواصل جهان واقعی و فواصل فرعی زمان مورد نظر روایت، و نیز ادراک ما در گذشت زمان طی تجربه خواندن آن قطعه از روایت، هماهنگی برقرار می‌کند (تولان، ۱۳۸۳: ۵۴-۵۵). نظم و تداوم مشخصه‌هایی زمانی‌اند که خواننده طی خواندن متن به‌طور تجربی به وجود آن‌ها پی می‌برد (همان، ۶۷). در هر متن روایی، این سه مقوله مطرح است: زمان (به‌منزله نظم و ترتیب رخداد مؤلفه داستان)، شخصیت‌پردازی (به‌منزله بازنمود شخصیت در متن) و کانونی‌شدگی (زاویه دیدی که داستان از میان آن وارد متن می‌شود و کلام راوی آن را به قاعده درمی‌آورد) (ریمون - کنان، ۱۳۸۷: ۶۱).

زمان در سیر روایت در سه محور عمده نقش ایفا می‌کند: ۱. ترتیب وقایع (گاهی وقایع پس و پیش می‌شوند. حفظ ترتیب به تمرکز خواننده کمک می‌کند؛ درحالی که رعایت نشدن ترتیب باعث کنجکاوی خواننده می‌شود). ۲. مدت داستان (محدوده زمانی که داستان در آن واقع شده است). ۳. بسامد وقایع (تکرار وقایع که باعث انسجام روایت در ذهن خواننده می‌شود؛ گاهی واقعه‌ای نمایش داده نمی‌شود و گاه یک بار یا بیشتر نمایش داده می‌شود) (معموری، ۱۳۹۲: ۲۰). به‌طور کلی از سه جهت به زمان

می‌نگرند: نظم و ترتیب^۹، تداوم^{۱۰} و بسامد^{۱۱}. بررسی نظم زمانمندانه روایت مبتنی است بر مقایسه ترتیبی که رخدادها یا بخش‌های زمانمند در سخن روایی انتظام می‌یابند، با ترتیب زنجیره‌ای که همین رخدادها یا بخش‌های زمانمند در داستان دارند؛ به گونه‌ای که نظم و ترتیب زمان مربوط به داستان یا به واسطه خود روایت مورد اشارت قرار می‌گیرد، یا از این یا آن سرنخ فهمیده می‌شود. ژنت ذیل مبحث نظم و ترتیب، از روابط میان توالی رخدادهای داستان و نظم و نسق خطی آن‌ها در متن بحث می‌کند. ذیل تداوم، روابط میان مدت زمان وقوع رخدادهای داستان و حجم متن مصرف‌شده روایت رخدادها را بررسی می‌کند. در آخر نیز، ذیل بسامد، روابط میان تعداد دفعات اشاره به رخداد در داستان و تعداد دفعات روایت رخداد را در متن تبیین می‌کند (ریمون - کنان، ۱۳۸۷: ۶۵؛ ۹۲: Gennette, 2000).

۲-۳. تداوم زمان روایی

در هر نقطه داستان که به جای صحنه، چکیده بیاید، راوی است که روند زمانی را شکل می‌دهد (مارتین، ۱۳۸۲: ۹۰). یگانه‌ابزار زمانی اندازه‌گیری تداوم متن، مدت زمان قرائت متن است که این امر از خواننده‌ای به خواننده دیگر فرق می‌کند و در نتیجه می‌توان آن را به منزله معیاری عینی انتخاب کرد. حتی یک تکه گفت‌وگو^{۱۲} که برخی آن را تطبیق نعل‌به‌نعل تداوم داستان و تداوم متن در نظر می‌گیرند، تناظر یک‌به‌یک داستان و متن به حساب نمی‌آید. گفت‌وگو فقط گزارشی از امر واقع یا خیالی ارائه می‌دهد، بدون ذره‌ای کم‌وکاست؛ اما حتی در این حالت نیز گفت‌وگو سرعت ادای جملات یا مدت زمان مکث‌ها و وقف‌ها را انتقال نمی‌دهد. بنابراین فقط طبق قرارداد است که در گفت‌وگو، زمان میان داستان و متن با هم تطابق پیدا می‌کند. در واقع روابط مورد بحث، روابط میان دو تداوم نیست، بلکه روابط میان تداوم در داستان (که با دقیقه، ساعت،

روز، ماه و سال اندازه‌گیری می‌شود) و طول متن مصرف‌شده این تداوم (در قالب خطوط و صفحات) است؛ یعنی رابطه‌ی زمانی - حجمی (ریمون - کنان، ۱۳۸۷: ۷۲-۷۳). پس تداوم روابط میان گستره‌ی زمان که رخدادها را دربر می‌گیرد و حجم متن اختصاص‌یافته به عرضه‌ی همان رخدادها را بررسی می‌کند (تولان، ۱۳۸۳: ۵۵). تداوم روایت نشان می‌دهد که کدام رخدادها یا کارکردهای داستان را می‌توان گسترش داد یا حذف کرد، کجا قصه‌گویی سرعت می‌گیرد و کجا آرام می‌شود (احمدی، ۱۳۷۰: ۳۱۶). ژنت راهکار فرامتنی را درپیش می‌گیرد. در این راهکار، ضرباهنگ متن در هر نقطه‌ی خاص با ضرباهنگی دیگر در همان روایت سنجیده می‌شود و بنابراین آن ضرباهنگ به‌عنوان نسبت میان تداوم مشخص داستان (به دقیقه، ساعت و روز) و حجم متن اختصاص‌یافته به نقل آن (به صفحات) در نظر گرفته می‌شود. به بیان دیگر، ضرباهنگ سرعت نقل رخدادهای داستان است. این نسبت منجر به تعیین معیار ضرباهنگ برای یک قطعه روایت خاص می‌شود و شتاب مثبت^{۱۳} و شتاب منفی^{۱۴} نیز براساس همین معیار تعریف می‌شود. از این رو این معیار مبتنی بر متن است و اگر نسبت میان تداوم داستان و حجم متن اختصاص‌یافته به آن تغییر نکند، ضرباهنگ نیز ثابت و پیوسته پیش می‌رود (تولان، ۱۳۸۳: ۶۱-۶۲؛ Gennette, 1980: 87-88).

مقیاس حاصل از این رابطه به‌طور کلی پویایی^{۱۵} یا سرعت^{۱۶} نام دارد. ژنت ثبات پویایی را به‌منزله‌ی معیار سنجش درجات تداوم پیشنهاد می‌کند. در روایت، مراد از ثبات پویایی^{۱۷} نسبت ثابت میان تداوم داستان و طول متن اختصاص‌یافته به آن تکه از داستان است؛ مثلاً هر صفحه از متن معادل یک سال از زندگی شخصیت است (ریمون - کنان، ۱۳۸۷: ۷۳). برای نمونه می‌توان یک خط گاه‌شماری را رسم و مشخص کرد که چه رویدادی چه هنگام رخ می‌دهد و تعیین کرد که زمان خواندن چه نسبتی با زمان روی

ساعت دارد (مارتین، ۱۳۸۲: ۹۰). اختصاص یک تکه کوتاه از متن به مدت زمانِ درازی از داستان، شتاب مثبت و اختصاص یک تکه بلند از متن به مدت زمانِ کوتاهی از داستان، شتاب منفی نام دارد (ریمون - کنان، ۱۳۸۷: ۷۳-۷۴).

۲-۳-۱. حذف و تلخیص

سرعت حداکثر را حذف^{۱۸} می‌نامند. در حذف، پویایی صفر متن متناظر با برخی تداوم‌های داستان است. راوی به خواننده فرصت می‌دهد از رهگذر پُر کردن فضاهای خالی زمانی با حدس‌ها و گمان‌ها بصیرت شگفتی‌آفرین خود را که در آن استاد است، به کار گیرد (همان، ۷۴). حذف معمولاً به منظور فشردن روایت به کار می‌رود. در اینجا (یعنی در حذف) زمان در داستان می‌گذرد؛ درحالی که در گفتمان (یعنی متن) زمانی سپری نمی‌شود (استم، بورگواین و فلیترمن، ۱۳۷۷: ۱۶۷). پس می‌توان گفت حالتی است که در آن، زمان داستان هیچ قرینه‌ای در زمان سخن نداشته باشد و این یعنی کنار گذاشتن کامل یک دوره زمانی (تودوروف، ۱۳۷۹: ۶۰). حذف یعنی شکاف آشکار یا پنهان در توالی داستان برای حرکت دادن یا پراندن داستان به جلو؛ به عبارتی مقداری از زمان مربوط به داستان است که به هیچ وجه در متن نقل و بازنمایی نشده باشد. در چنین حالتی، زمان داستان برای خود حرکت می‌کند، ولی سخن متوقف می‌ماند. حذف در واقع بیشترین شتاب و سرعت در زمان داستان است که روایت نمی‌شود، ولی فهمیده می‌شود (قاسمی‌پور، ۱۳۸۷: ۱۳۶).

تلخیص^{۱۹} به طور معمول سلسله‌رویدادهایی را که در طول زمان پراکنده‌اند، به صورتی موجز نشان می‌دهد (استم، بورگواین و فلیترمن، ۱۳۷۷: ۱۶۸)؛ یعنی روایت در چند بند یا چند صفحه از چند روز، ماه یا سال بدون جزئیات عمل یا گفتار

(Gennette, 1980: 95-96). در خلاصه (یا تلخیص)، به واسطه فشردگی متن، دوره‌ای معین از داستان به گزاره‌ای نسبتاً کوتاه از مشخصات اصلی خود، ضرباهنگ شتاب مثبت می‌گیرد (تولان، ۱۳۸۳: ۶۲-۶۳). یعنی در شتاب مثبت بیان قطع می‌شود، اما زمان ادامه می‌یابد تا از داستان عبور کند (Chatman, 1978: 70)؛ به بیان دیگر، در شتاب مثبت، زمان بیان رخدادها (یعنی طول متن) کوتاه‌تر از زمان داستانی آن است. فرایند شتاب با صرف بخش کوتاهی از متن برای یک دوره طولانی از داستان پدید می‌آید (Rimmon-Kenan, 2002: 52).

۲-۳-۲. مکث توصیفی

سرعت حداقل را مکث توصیفی^{۲۰} می‌نامند. در اینجا برخی تکه‌های متن نظیر به نظیر تداوم صفر داستان قرار می‌گیرند. در حذف، هیچ حجمی از متن صرف تداوم داستان نمی‌شود؛ درحالی که در مکث توصیفی، متن بدون تداوم داستان است (Ibid., 62) و وقتی اتفاق می‌افتد که زمان در داستان ثابت است؛ درحالی که توضیح مدتی ادامه می‌یابد (استم، بورگواین و فلیترمن، ۱۳۷۷: ۱۶۶). این حالت زمانی اتفاق می‌افتد که زمان سخن در زمان داستان هیچ قرینه‌ای نداشته باشد (تودوروف، ۱۳۷۹: ۶۰). اولین کارکرد توصیف کارکرد تزیینی است و دومین کارکرد عمده آن کارکرد توضیحی و نمادین است. توصیف، بازنمایی اشیای هم‌زمان و مقارن با هم در فضا را در امری توالی‌دار (یعنی زبان) تنظیم می‌کند (Gennette, 1997: 6-7). در مکث توصیفی، زمان داستان متوقف می‌شود؛ درحالی که بیان همچنان ادامه دارد و به توصیف و تفسیر می‌پردازد. لذا می‌توان گفت مکث توصیفی در روایت داستان شتاب منفی ایجاد می‌کند. در شتاب منفی، زمان بیان رخدادها (به عبارت دیگر، طول متن) از زمان داستانی آن طولانی‌تر است.

۲-۳-۳. صحنه نمایش و گفت‌وگو

در صحنه نمایش^{۲۱}، تداوم داستان و متن به‌طور قراردادی یکسان تصور می‌شود (مانند قطعاتی که صرفاً گفت‌وگو هستند) (تولان، ۱۳۸۳: ۶۳). در صحنه، رویداد بدون دخل و تصرف زمانی ثبت می‌شود (همان، ۱۶۷). پویایی هر پاره از متن (سرعت به‌نمایش گذاشتن زمان و رخدادها) نسبت به پویایی پاره‌های دیگر متن یا کل متن یا پویایی دیگر متون نسبی است. اما وقتی نوبت به صحنه نمایش و به‌ویژه نحوه ارائه مبادلات کلام مستقیم میان اشخاص می‌رسد، چیزی روشن‌گرانه و افشاکننده اتفاق می‌افتد. در واقع می‌خواهیم پویایی یک صحنه نمایش را نه نسبت به معیارهای خود متن، بلکه نسبت به معیارهای جهان واقعی بسنجیم. بدیهی است گذر این صحنه‌ها در متن دقیقاً به پویایی گذر این صحنه‌ها در مکالمه واقعی است (همان، ۶۳). لذا در این حالت، زمان داستان و زمان بیان آن به یک اندازه است.

گفت‌وگو ناب‌ترین شکل صحنه نمایشی است (ریمون - کنان، ۱۳۸۷: ۷۵). معمولاً رخدادها یا مکالمات جدی‌تر به‌طور مبسوط (شتاب منفی) و رخدادها و مکالمات عادی‌تر به‌صورت فشرده (شتاب مثبت) ارائه می‌شود. اما همیشه این‌گونه نیست؛ گاهی خلاصه کردن موجزوار کلیدی‌ترین رخدادها و شرح مبسوط رخدادهای پیش‌پا افتاده به کنایه و تعجب می‌انجامد (همان، ۷۷). پس می‌توان گفت باز نمود داستانی نقل مستقیم هرگونه گفت‌وگو می‌تواند تندتر یا کندتر عرضه شود (تولان، ۱۳۸۳: ۶۴).

گفت‌وگو به‌معنای صحبت کردن با هم و مبادله افکار و عقاید است و در شعر، داستان و نمایش‌نامه به‌کار می‌رود. در هر اثر ادبی، صحبتی که میان شخصیت‌ها یا به‌طور گسترده‌تر در افکار شخصیت واحدی صورت می‌گیرد، گفت‌وگو نام دارد. گفت‌وگو جزو پیکره روایت قصه است (میرصادقی، ۱۳۹۴: ۶۰۷).

نمایش صحنه در واقع تلاشی برای به‌نمایش گذاشتن رخدادهاست (قاسمی‌پور، ۱۳۸۷: ۱۳۸). نمایش ارائه‌شده مستقیم رخدادها و گفت‌وگوهایی است که در آن گویی راوی غایب است (مانند تئاتر) و مخاطب نتایج ویژه خود را از دیده‌ها و شنیده‌هایش می‌گیرد. اما نقل روایتی است که راوی آن را می‌پرواند. او به جای نمایش مستقیم و تئاترگونه رخدادها و گفت‌وگوها، درباره‌شان سخن می‌گوید و جمع‌بندی‌شان می‌کند. هریک از دو روش نقل و نمایش، همچون هر روش دیگر، برتری‌ها و کاستی‌هایی دارد و کامیابی یا شکست نسبی این دو روش، به کارآمدی آن‌ها در اثر خاص وابسته است (ریمون - کنان، ۱۳۸۷: ۱۴۶-۱۴۷).

۳. بحث و بررسی

۳-۱. معرفی نسخه‌های داستان ساحران در قرآن

در قرآن کریم بخش‌های مختلفی از داستان حضرت موسی (ع) روایت شده است؛ از جمله ولادت، ازدواج، بعثت، رویارویی با فرعون و... برخی از این موضوعات بنابر اهمیت آن‌ها در سوره‌های متعددی بیان شده است؛ مثلاً داستان رویارویی حضرت موسی (ع) با ساحران فرعون در آیات ۱۱۳ تا ۱۲۶ سوره اعراف، آیات ۸۰ تا ۸۲ سوره یونس، آیات ۶۱ تا ۷۳ سوره طه و آیات ۳۸ تا ۵۱ سوره شعراء طی چهار نسخه آمده است. در این پژوهش، ضمن ارائه متن روایی هریک از نسخه‌ها، تداوم زمان روایت در آن‌ها بررسی شده است.

در این پژوهش، مباحث تفسیری ملاک نیست، بلکه تحلیل روایی این آیات و بررسی تداوم زمان در آن‌ها مورد نظر است؛ لذا به ترجمه آیات (براساس ترجمه محمد مهدی فولادوند) اکتفا شده است.

۳-۱-۱. نسخه اول داستان ساحران در قرآن

و ساحران نزد فرعون آمدند [و] گفتند: «[آیا] اگر ما پیروز شویم برای ما پاداشی خواهد بود؟» گفت: «آری، و مسلماً شما از مقربان [دربار من] خواهید بود.» گفتند: «ای موسی، آیا تو می‌افکنی و یا اینکه ما می‌افکنیم؟» گفت: «شما بیفکنید.» و چون افکندند، دیدگان مردم را افسون کردند و آنان را به ترس انداختند و سحری بزرگ در میان آوردند. و به موسی وحی کردیم که عصایت را بینداز پس [انداخت و اژدها شد] و ناگهان آنچه را به دروغ ساخته بودند، فروبلعید. پس حقیقت آشکار گردید و کارهایی که می‌کردند باطل شد و در آنجا مغلوب و خوار گردیدند و ساحران به سجده درافتادند [و] گفتند: «به پروردگار جهانیان ایمان آوردیم، پروردگار موسی و هارون.» فرعون گفت: «آیا پیش از آنکه به شما رخصت دهم، به او ایمان آوردید؟ قطعاً این نیرنگی است که در شهر به راه انداخته‌اید تا مردمش را از آن بیرون کنید. پس به‌زودی خواهید دانست. دست‌ها و پاهایتان را یکی از چپ و یکی از راست خواهم بُرید، سپس همه شما را به دار خواهم آویخت.» گفتند: «ما به‌سوی پروردگارمان باز خواهیم گشت. و تو جز برای این ما را به کیفر نمی‌رسانی که ما به معجزات پروردگارمان — وقتی برای ما آمد — ایمان آوردیم. پروردگارا، بر ما شکیبایی فروریز و ما را مسلمان بمیران.» (سوره اعراف، آیات ۱۱۳-۱۲۶).

۳-۱-۲. نسخه دوم داستان ساحران در قرآن

و چون جادوگران آمدند، موسی به آنان گفت: «آنچه را می‌اندازید بیندازید.» پس چون افکندند، موسی گفت: «آنچه را شما به میان آوردید سحر است. به‌زودی خدا آن را باطل خواهد کرد. آری، خدا کار مفسدان را تأیید نمی‌کند.» و خدا با کلمات خود، حق را ثابت می‌گرداند، هر چند بزهکاران را خوش نیاید (سوره یونس، آیات ۸۰-۸۲).

۳-۱-۳. نسخه سوم داستان ساحران در قرآن

موسی به [ساحران] گفت: «وای بر شما! به خدا دروغ مبنیدید که شما را به غذایی [سخت] هلاک می‌کند، و هرکه دروغ بندد نومید می‌گردد.» [ساحران] میان خود، درباره کارشان به نزاع برخاستند و به نجوا پرداختند. [فرعونیان] گفتند: «قطعاً این دو تن ساحرنده [و] می‌خواهند شما را با سحر خود از سرزمینتان بیرون کنند، و آیین والای شما را براندازند.» پس نیرنگ خود را گرد آورید و به صف پیش آید. درحقیقت امروز هرکه فایق آید، خوشبخت می‌شود.» [ساحران] گفتند: «ای موسی، یا تو می‌افکنی یا [ما] نخستین کس باشیم که می‌اندازیم؟» گفت: «[نه]، بلکه شما بیندازید.» پس ناگهان ریسمان‌ها و چوبدستی‌هایشان، بر اثر سحرشان، در خیال او، [چنین] می‌نمود که آن‌ها به شتاب می‌خزند. و موسی در خود بیمی احساس کرد. گفتیم: «مترس که تو خود برتری؛ و آنچه در دست راست داری بینداز تا هرچه را ساخته‌اند ببلعد. درحقیقت آنچه سرهم‌بندی کرده‌اند، افسون افسونگر است، و افسونگر هرجا برود رستگار نمی‌شود.» پس ساحران به سجده درافتادند. گفتند: «به پروردگار موسی و هارون ایمان آوردیم.» [فرعون] گفت: «آیا پیش از آنکه به شما اجازه دهم، به او ایمان آوردید؟ قطعاً او بزرگ شماست که به شما سحر آموخته است، پس بی‌شک دست‌های شما و پاهایتان را یکی از راست و یکی از چپ قطع می‌کنم و شما را بر تنه‌های درخت خرما به دار می‌آویزم تا خوب بدانید عذاب کدام‌یک از ما سخت‌تر و پایدارتر است.» گفتند: «ما هرگز تو را بر معجزاتی که به سوی ما آمده و [بر] آن کس که ما را پدید آورده است، ترجیح نخواهیم داد؛ پس هر حکمی می‌خواهی بکن که تنها در این زندگی دنیاست که [تو] حکم می‌رانی. ما به پروردگارمان ایمان آوردیم تا گناهان ما و آن سحری که ما را بدان واداشتی بر ما ببخشاید، و خدا بهتر و پایدارتر است.» (سوره طه، آیات ۶۱-۷۳).

۳-۱-۴. نسخه چهارم داستان ساحران در قرآن

پس ساحران برای موعد روزی معلوم گردآوری شدند. و به توده مردم گفته شد: «آیا شما هم جمع خواهید شد؟ بدین امید که اگر ساحران غالب شدند، از آنان پیروی کنیم؟» و چون ساحران پیش فرعون آمدند، گفتند: «آیا اگر ما غالب آییم واقعاً برای ما مزدی خواهد بود؟» گفت: «آری، و در آن صورت شما حتماً از [زمره] مقربان خواهید شد.» موسی به آنان گفت: «آنچه را شما می‌اندازید بیندازید.» پس ریسمان‌ها و چوبدستی‌هایشان را انداختند و گفتند: «به عزت فرعون که ما حتماً پیروزیم.» پس موسی عصایش را انداخت و به ناگاه هرچه را به دروغ بر ساخته بودند، بلعید. در نتیجه ساحران به حالت سجده درافتادند. گفتند: «به پروردگار جهانیان ایمان آوردیم: پروردگار موسی و هارون.» گفت: «[آیا] پیش از آنکه به شما اجازه دهم به او ایمان آوردید؟ قطعاً او همان بزرگ شماس است که به شما سحر آموخته است. به زودی خواهید دانست. حتماً دست‌ها و پاهای شما را از چپ و راست خواهم برید و همه‌تان را به دار خواهم آویخت.» گفتند: «باکی نیست، ما روی به سوی پروردگار خود می‌آوریم. ما امیدواریم که پروردگارمان گناهانمان را بر ما ببخشد، [چرا] که نخستین ایمان‌آوردگان بودیم.» (سوره شعراء، آیات ۳۸-۵۱).

۳-۲. بحث و بررسی تداوم زمان در روایت داستان ساحران در قرآن

به نقل از میر و حری (۱۳۸۲: ۳۱۱) نسخه‌های مختلف یک مکالمه ویژه، در هر حالت، مبتنی بر بافت است. بنابراین روش مناسب مطالعه مکالمه‌های قرآنی این است که در متن قرآنی تغییر ایجاد نکنیم و مکالمه‌ها را در بطن بافت‌های مختص خود مورد مطالعه قرار دهیم. محتوای مکالمه‌های قرآنی هیچ فرقی با محتوای کل قرآن ندارد. مضامین و موضوعات اصلی عبارت‌اند از: اصول آموزه‌های انبیا (شامل اصول وحدانیت خداوند،

ثواب و عقاب)، نگرش‌ها و براهین اقوام مورد خطاب انبیا، خصایص انسانی مؤمنان و مشرکان، اصول کلی اخلاق و البته قدرت و تعقل الهی (همان‌جا). اگر به ماهیت فرمولی کلمات و عبارات آغازین هر مکالمه دقت کنیم، به رابطه مکالمه با بافتی که در آن قرار گرفته، پی می‌بریم و نتیجه می‌گیریم که مکالمه به‌جای فصل در گفتار و سخن، وصل ایجاد می‌کند. مکالمه پیوستگی و انسجام قرآن را حفظ می‌کند (همان، ۳۰۸) و مکالمه رابطه‌ای تنگاتنگ با بافت دارد. وانگهی، مکالمه که در موقعیتی شدیداً نمایشی اتفاق می‌افتد، نوعی مطالعه شخصیت‌پردازی قرآنی نیز محسوب می‌شود (همان، ۳۱۵).

موضوع قصه در سوره اعراف، تاریخ بنی‌اسرائیل است. لذا از قصه موسی با فرعون شروع می‌شود و تا حوادث و رخدادهای بعدی ادامه می‌یابد. اما موضوع قصه در شعراء، بیان قصه موسی با فرعون به‌تفصیل است تا غرق شدن فرعون و قومش و این یعنی آنچه در سوره شعراء آمده، بخشی از آن چیزی است که در سوره اعراف آمده است. قصه در سوره شعراء دو ویژگی بارز دارد: تفصیل در روایت اتفاقات؛ شدت مواجهه و مقابله (سامرای، ۲۰۰۲: ۳۲۶).

با بررسی آیاتی که در سوره‌های مختلف حاوی داستان ساحران است، نسخه کاملی از این داستان به‌دست می‌آید که سرفصل‌های آن در جدول ۱ آمده است. پیش از بررسی تداوم، لازم است رخدادهای داستان ساحران در چهار نسخه مورد بحث تحلیل شود. از این رو پس از مطالعه و بررسی متن این نسخه‌ها، در جدول زیر ضمن ذکر رخدادها، به تحلیل تداوم و شتاب‌های مختلف متن پرداخته شده است.

جدول ۱. بررسی رخدادهای داستان ساحران در چهار نسخه این داستان در قرآن

ردیف	رخدادهای داستان ساحران در قرآن	نسخه اول سوره اعراف	نسخه دوم سوره یونس	نسخه سوم سوره طه	نسخه چهارم سوره شعراء
۱	آمدن ساحران و توصیف صحنه ابتدایی	مکث توصیفی و گفت‌وگو	مکث توصیفی و گفت‌وگو	مکث توصیفی و گفت‌وگو	مکث توصیفی و گفت‌وگو
۲	گفت‌وگوی ساحران با فرعون برای طلب اجر	صحنه نمایش و گفت‌وگو	حذف	حذف	صحنه نمایش و گفت‌وگو
۳	ایجاد تنازع بین ساحران و نجوا کردن برای گرفتن تصمیم نهایی	حذف	حذف	مکث توصیفی	حذف
۴	گفت‌وگوی موسی و ساحران در معرکه برای شروع مبارزه	صحنه نمایش و گفت‌وگو	صحنه نمایش و گفت‌وگو	صحنه نمایش و گفت‌وگو	صحنه نمایش و گفت‌وگو
۵	گفت‌وگوی خدا با موسی به جهت دلگرمی دادن به وی	صحنه نمایش و گفت‌وگو	حذف	صحنه نمایش و گفت‌وگو	حذف
۶	انداختن عصای موسی و بلعیدن وسایل ساحران	مکث توصیفی	حذف	مکث توصیفی	مکث توصیفی

۷	باطل شدن سحر ساحران	مکث توصیفی	گفت‌وگو و مکث توصیفی	حذف	حذف
۸	توصیف صحنه به سجده افتادن و ایمان آوردن ساحران	مکث توصیفی، صحنه نمایش و گفت‌وگو	حذف	مکث توصیفی، صحنه نمایش و گفت‌وگو	مکث توصیفی، صحنه نمایش و گفت‌وگو
۹	گفت‌وگوی فرعون با ساحران درباره ایمان آوردنشان و تهدید آنها به سخت‌ترین شکنجه‌ها	مکث توصیفی، صحنه نمایش و گفت‌وگو	حذف	مکث توصیفی، صحنه نمایش و گفت‌وگو	مکث توصیفی، صحنه نمایش و گفت‌وگو
۱۰	اهمیت ندادن ساحران به تهدیدهای فرعون و بیان جمله پایانی	مکث توصیفی، صحنه نمایش و گفت‌وگو	مکث توصیفی، صحنه نمایش و گفت‌وگو	مکث توصیفی، صحنه نمایش و گفت‌وگو	مکث توصیفی، صحنه نمایش و گفت‌وگو

با بررسی تداوم زمان در این چهار نسخه براساس نظریه ژرار ژنت، نتایج چشمگیری به دست آمد که جدول ۲ بیانگر نتیجه آماری آن است و نشان می‌دهد شتاب‌های مختلف زمانی، اعم از شتاب ثابت، شتاب مثبت و شتاب منفی، و عوامل ایجادکننده این شتاب‌ها نقش مهمی را در تصویرگری این داستان و میزان اثرگذاری آن ایفا می‌کنند. علاوه بر مقایسه این نسخه‌های چهارگانه از نظر تداوم زمان، تحلیل نهایی

آن و نیز نقش اثرگذار عوامل ایجادکننده شتاب‌های مختلف در فهم بهتر داستان و نزدیک‌تر شدن مخاطب به متن داستان در بخش بعدی بیان شده است.

جدول ۲. بررسی تداوم زمان در چهار نسخه از داستان ساحران در قرآن براساس نظریه ژرار ژنت

ردیف	داستان ساحران در قرآن	شتاب منفی (مکث توصیفی)	شتاب مثبت (حذف)	شتاب ثابت (صحنه نمایش و گفت‌وگو)
۱	نسخه اول سوره اعراف	۶	۱	۷
۲	نسخه دوم سوره یونس	۳	۶	۴
۳	نسخه سوم سوره طه	۶	۲	۶
۴	نسخه چهارم سوره شعراء	۵	۳	۶
۵	مجموع چهار نسخه	۲۰	۱۲	۲۳

۲-۳-۱. تحلیل داده‌های مربوط به تداوم زمان در نسخه‌های چهارگانه داستان ساحران

با بررسی تداوم زمان و عوامل ایجادکننده شتاب مثبت (یعنی مکث توصیفی)، شتاب منفی (یعنی حذف و تلخیص) و شتاب ثابت (یعنی صحنه نمایش و گفت‌وگو) براساس نظریه ژرار ژنت در نسخه‌هایی که داستان ساحران در آن‌ها بیان شده، نتایج زیر به دست آمد:

۱. در تمام نسخه‌ها، شروع با یک مکث توصیفی مختصر و بلافاصله بیان یک گفت‌وگوست و این به جهت مقدمه‌چینی و فضاسازی است تا مخاطب بیشتر با محیط داستان آشنا شود.

۲. در تمام نسخه‌ها، داستان با صحنه نمایش و گفت‌وگو پایان می‌یابد و این به سبب زنده و باطروات ماندن موضوع مهمی است که در این داستان ذکر شده و آن، تحول درونی و ایمان آوردن ساحران، با وجود تهدیدهای فرعون، است. از همین روست که در هیچ‌کدام از نسخه‌های این داستان در قرآن بیان نشده است که آیا مورد شکنجه قرار گرفتند یا نه؛ چراکه موضوع اساسی، بیان تحول عظیم ساحرانی است که در ابتدا درباره پادشاه خود با فرعون رایزنی می‌کردند و در پی اجر بیشتری بودند، ولی در نهایت به درک حقیقتی والا رسیدند. چنین مطلب مهم و تغییر بزرگی به صورت نقل قول بیان می‌شود تا چنین بنماید که مخاطبان از زبان خود شخصیت‌ها می‌شنوند. واضح است که این امر در پذیرش کلام آن‌ها مؤثرتر است تا اینکه توسط دیگری یا توسط راوی نقل شود.

۳. در نسخه‌های اول و چهارم، طلب اجر ساحران از فرعون به صورت نمایشی و توسط گفت‌وگو به صحنه درآمده است. از همین جاست که می‌توان ارتباط این بخش از داستان را با پایان داستان کشف کرد و متوجه تحول عظیم درونی ساحران شد. نکته حائز اهمیت این است که هر دو بخش در قالب گفت‌وگو از زبان ساحران و فرعون بیان شده است که در اثرپذیری از متن نقش مؤثری دارد.

۴. در اواسط نسخه‌ها، ترکیبی از عوامل ایجادکننده شتاب‌های مختلف مشاهده می‌گردد؛ گاه حذف و تلخیص که باعث ایجاد شتاب مثبت می‌شود، گاه مکث توصیفی که شتاب منفی ایجاد می‌کند و گاه توسط صحنه نمایش و گفت‌وگو شتاب مثبت در متن داستان در جریان است.

۵. به غیر از نسخه دوم که موارد متعددی در آن حذف شده، در نسخه‌های دیگر صحنه انداختن عصا توسط موسی و بلعیدن وسایل ساحران و به سجده افتادن ساحران

با مکث توصیفی بیان شده است. به سجده افتادن ساحران در یک لحظه اتفاق افتاد و می‌توانست با یک جمله بیان شود؛ اما بسط دادن این موقعیت با افزودن جزئیات موجب طولانی‌تر شدن زمان متن نسبت به زمان داستان شده است. گویی این شتاب منفی به مخاطب فرصت تأمل می‌دهد تا به عمق مطلب پی برد. وقتی سرعت بیان داستان کم می‌شود، به مخاطب امکان تفکر داده می‌شود؛ زیرا عاملی که باعث ایجاد این تحول عظیم در درون ساحران شد، همین بخش از داستان بود. در این سه نسخه، با مکث توصیفی که وجود دارد، متن داستان خالی از هرگونه گفت‌وگویی بین افراد حاضر در معرکه است و سکوت قابل تأملی بر فضا حاکم است. هیچ کلامی جز روایتگری توسط دانای کل که بر جزء جزء حادثه و واقعه آگاه است، نمی‌تواند بیانگر این صحنه عظیم باشد. البته در ادامه که ساحران به ایمان آوردنشان اقرار می‌کنند، این اقرار از زبان خودشان و به صورت گفت‌وگو روایت می‌شود.

۶. در نسخه‌های اول و سوم، دو صحنه نمایش و گفت‌وگو وجود دارد که بیانگر ارتباط نزدیک و مستقیم خدا با حضرت موسی^(ع) است که به او دلگرمی و وعده برتری و پیروزی می‌دهد. خداوند فرستادگانش را تنها نمی‌گذارد و همیشه پشتیبان آنهاست.

۷. گفت‌وگو و مکث توصیفی مختصری که در نسخه دوم وجود دارد، بیانگر بطلان سحر ساحران است و اینکه پیروزی از آن کسی است که با خداست، حتی اگر برای مجرمان ناخوشایند باشد؛ و این موضوع همان عبرتی است که باید از این داستان گرفته شود. لذا با وجود حذف دیگر بخش‌های داستان در این نسخه، بخش پیروزی حضرت موسی^(ع) و بطلان سحر ساحران با تأکید و توضیح مفصّلی بیان شده است.

۸. مواردی که در نسخه‌های اول، سوم و چهارم حذف شده‌اند، بدیهیاتی بوده‌اند که مخاطب می‌تواند از سیاق آیات به آنها برسد و برای ایجاد گسست زمانی، از عنصر

حذف به بهترین شکل آن استفاده شده است. این حذفیات روایت نشده‌اند، اما فهمیده می‌شوند و این موضوع باعث می‌شود تا مخاطب به صورت فعال با متن پیش برود.

۹. مواردی که در نسخه دوم حذف شده‌اند، مطالبی هستند که مخاطب می‌تواند از طریق مطالعه دیگر نسخه‌ها به آن‌ها دست یابد. گویی دلیل این شتاب مثبت که با حذف و تلخیص ایجاد شده، این است که سریع به اصل مطلب پردازد که آن‌هم بطلان سحر ساحران و محقق شدن وعده الهی است.

۴. نتیجه

تغییرات سرعت در روایت بیانگر میزان اهمیتی است که راوی یا مؤلف اثر به رخدادهای مختلف می‌دهد. بررسی تداوم زمان در آیات قرآن و داستان‌های آن، این امکان را به مخاطب می‌دهد تا هرچه بیشتر به متن نزدیک شود و با یافتن شتاب‌های مختلف در ارائه متن، بتواند صدای آیات را واضح‌تر بشنود، سکوت‌ها را از گفت‌وگوها تشخیص دهد، حذف‌ها و توصیف‌ها را دقیق‌تر بشناسد و هرچه بیشتر در فضای ارائه داستان قرار بگیرد تا با تمام وجود آن‌ها را درک کند و به بهترین نحو از داستان‌ها عبرت بگیرد و آن‌ها را سرلوحه خویش قرار دهد. در نسخه‌های مختلف داستان ساحران در قرآن، این نکته اهمیت دارد که از نظر عناصر داستانی، پویا بودن شخصیت ساحران باعث این تحول عظیم در آن‌ها شد که درمقابل شخصیت ثابت و ایستای فرعون و اطرافیانش قرار دارد. در اینجا حال ساحران قبل و بعد از ایمان شایسته درنگ است. حال ساحران قبل از ایمان: و چون ساحران پیش فرعون آمدند، گفتند: «آیا اگر ما غالب آییم، واقعاً برای ما مزدی خواهد بود؟» (سوره شعراء، آیه ۴۱). حال ساحران بعد از ایمان: گفتند: «باکی نیست، ما روی به سوی پروردگار خود می‌آوریم. ما امیدواریم که

پروردگاران گناهانمان را بر ما ببخشاید، [چرا] که نخستین ایمان‌آوردگان بودیم.»
(سوره شعراء، آیات ۵۰-۵۱).

از یک سو فهم کامل این داستان نیازمند فراهم شدن زمینه تفکر و تعمق برای مخاطب است و از سوی دیگر تحول عظیم درونی ساحران باید از زبان خودشان شنیده شود تا بهتر به جان و دل مخاطب بنشیند. لذا دو عامل ایجادکننده شتاب منفی و شتاب ثابت (یعنی مکث توصیفی، و صحنه نمایش و گفت‌وگو) بیشتر در این داستان دیده می‌شود و این دو عامل زمینه عبرت‌گیری از آن را فراهم می‌کند.

علاوه بر اینکه بررسی روایت‌شناسی داستان‌های قرآن به مخاطبان آن کمک می‌کند تا درک بهتری از آن پیدا کنند، با در نظر گرفتن قرآن به منزله متن ادبی و تطبیق نظریه‌های معاصر روایت‌شناسی بر آن، می‌توان حوزه تحقیقات و مطالعات بین‌رشته‌ای قرآن و روایت‌شناسی را گسترش داد.

پی‌نوشت‌ها

1. Gerard Genette
2. Shlomith Rimmon-Kenan
3. Michael J. Toolan
4. Paul Ricoeur
5. Narrative
6. *Narrative Discourse*
7. story-time
8. text-time
9. order
10. duration
11. frequency
12. dialogue
13. acceleration
14. deceleration
15. pace
16. speed
17. isochrony

18. ellipsis
19. summary
20. descriptive pause
21. scene

منابع

- احمدی، بابک (۱۳۷۰). ساختار و تأویل متن ۱ (نشانه‌شناسی و ساختارگرایی). تهران: نشر مرکز.
- استم، رابرت، رابرت بورگواین و سندی فلیترمن (۱۳۷۷). «روایت‌شناسی فیلم». ترجمه فتح محمدی. ویژه‌نامه روایت و ضدروایت. تهران: بنیاد سینمایی فارابی. صص ۱۷۲-۱۹۱.
- اسداللهی، خدابخش، بیژن ظهیری‌ناو و بنت‌الهدی خرم‌آبادی (۱۳۹۵). «بررسی تداوم زمان در منظومه آرش کمانگیر». شعرپژوهی. ش ۲۸. صص ۶۱-۸۲.
- تودوروف، تزوتان (۱۳۷۹). بوطیقای ساختارگرا. ترجمه محمد نبوی. تهران: آگاه.
- تولان، مایکل جی. (۱۳۸۳). درآمدی نقادانه - زبان‌شناختی بر روایت. ترجمه ابوالفضل حری. تهران: بنیاد سینمایی فارابی.
- جاهدجاه، عباس و لیلا رضایی (۱۳۹۰). «بررسی تداوم زمان روایت در حکایت‌های فرعی کلیله و دمنه». شعرپژوهی. ش ۳ (پیاپی ۹). صص ۲۷-۴۸.
- حری، ابوالفضل (۱۳۸۸). «مؤلفه‌های زمان و مکان روایی در قصص قرآنی». ادب‌پژوهی. ش ۷ و ۸. صص ۱۲۵-۱۴۱.
- خجسته، فرامرز و عاطفه نیکخو (۱۳۹۵). «بررسی تداوم زمان روایی در مقامه‌های عرب و فارسی». مطالعات تطبیقی فارسی و عربی. ش ۱. صص ۵۹-۸۲.
- درودگریان، فرهاد، محمدرضا زمان‌احمدی و الهام حدادی (۱۳۹۰). «تحلیل زمان روایی از دیدگاه روایت‌شناسی براساس نظریه زمان ژنت در داستان بی‌وتن اثر رضا امیرخانی». سبک‌شناسی نظم و نشر فارسی (بهار ادب). ش ۳. صص ۱۲۷-۱۳۸.
- ریمون - کنان، شلومیت (۱۳۸۷). روایت داستانی: بوطیقای معاصر. ترجمه ابوالفضل حری. تهران: نیلوفر.
- سامرایی، فاضل صالح (۲۰۰۲). التعبیر القرآنی. ج ۲. عمان: دار عمار.

صهبا، فروغ (۱۳۸۷). «بررسی زمان در تاریخ بیهقی براساس نظریه ژنت». *پژوهش‌های ادبی*. ش ۲۱. صص ۸۹-۱۱۲.

عباسی، رضا و مهدی حامدسقایان (۱۳۹۵). «بررسی عنصر زمان از منظر روایت‌شناسی در طرح قصص سوره کهف». *پژوهشنامه قرآن و حدیث*. ش ۱۹. صص ۱۲۵-۱۴۴.

غلامحسین‌زاده، غلامحسین، قدرت‌الله طاهری و زهرا رجیبی (۱۳۸۶). «بررسی عنصر زمان در روایت با تأکید بر حکایت اعرابی درویش در مثنوی». *پژوهش‌های ادبی*. ش ۱۶. صص ۱۹۹-۲۱۷.

فولادوند، محمدمهدی (۱۴۱۸). *ترجمه قرآن*. ج ۳. تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.

قاسمی‌پور، قدرت (۱۳۸۷). «زمان و روایت». *فصلنامه نقد ادبی*. ش ۲. صص ۱۲۳-۱۴۴.

مارتین، والاس (۱۳۸۲). *نظریه‌های روایت*. ترجمه محمد شهبان. تهران: هرمس.

معموری، علی (۱۳۹۲). *تحلیل ساختار روایت در قرآن (بررسی منطقی توالی پیرفت‌ها)*. تهران: نگاه معاصر.

میر، مستنصر و ابوالفضل حری (۱۳۸۲). «خاستگاه‌های هنر در دین: گفت‌وگو در قرآن». *فصلنامه زیباشناخت*. ش ۹. صص ۳۰۱-۳۱۸.

میرصادقی، جمال (۱۳۹۴). *عناصر داستان*. تهران: نشر سخن.

میلر، جی. هیلیس (۱۳۷۷). «روایت». ترجمه منصور ابراهیمی. *ویژه‌نامه روایت و ضدروایت*. تهران: بنیاد سینمایی فارابی. صص ۷۳-۸۸.

Abasi, R., & Hamed Saghayan, M. (2016). Investigating time based on narratology in Kahf story in Quran. *Quranic and Hadith Studies*, 19, 125-144.

Ahmadi, B. (1991). *Hermeneutics I (semiotics and structuralism)* (in Farsi). Tehran: Markaz Press.

Assadolahi, Kh., Zahiri Nav, B., Khoram Abadi, B. (2016). Time duration in Arash the Kamangir story. *Studies in Poetry*, 28, 61-82.

Chatman, S. (1978). *Story and discourse: narrative structure in fiction and film*. Ithaca and London: Cornell University Press.

Doroudgarian, F., Zaman Ahmadi, M., & Hadadi, E. (2011). Investigating the narrative time from Genette's perspective in the story 'Without Nation' written by Reza Amirkhani. *Persian Poetic and Prose Stylistics*, 3(13), 127-138.

Fouladvand, M. (1997). *Translation of Quran* (in Farsi). Tehran: Center of Islamic Knowledge and History.

Genette, G. (1980). *Narrative discourse, an essay in method* (translated into Farsi by Jane E. Lewin). Ithaca and New York: Cornell University Press.

- Genette, G. (1997). *Narrative discourse* (translated by Jane E. Lewin). Cambridge: Cambridge University Press.
- Genette, G. (2000). Order in narrative. In *Narrative Reader*. Martin Macquillan, London and New York: Routledge.
- Ghasempour, Gh. (2008). Time and narrative. *Literary Criticism*, 2, 123-144.
- Gholamhoseinzadeh, Gh., Taheri, Gh., & Rajabi, T. (2007). Investigating narrative time: a focus on the Arabic Darwish in Masnavi. *Literary Studies*, 16, 199-217.
- Horri, A. (2009). Time and place elements in Quranic stories. *Literary Studies*, 7-8, 125-141.
- Jahed Jah, A., & Rezayi, L. (2011). Investigating the time duration in some folk stories of Kelileh and Demneh. *Studies in Poetry*, 3(9), 27-48.
- Khojasteh, F., & Nikkho, A. (2016). Investigating narrative time duration in Arabic and Farsi speeches. *Comparative Studies of Arabic and Persian*, 1, 59-82.
- Mamoori, A. (2013). *A structural analysis of narrative in Quran* (in Farsi). Tehran: Negah Moaser.
- Miller, J. H. (1998). Narrative (translated into Farsi by Mansour Ebrahimi). *Special Issue of Narrative and Anti-Narrative*. Tehran: Farabi Film Institution. pp. 73-88.
- Mirsadeghi, J. (2015). *Elements of story* (in Farsi). Tehran: Nashre Sokhan.
- Mostansir, M., & Horri, A. (2003). The bases of art in religion: a dialogue in Quran. *Journal of Aesthetics*, 9, 301-318.
- Rimmon-Kenan, Sh. (2002). *Narrative fiction*. London and New York: Routledge.
- Rimmon-Kenan, Sh. (2008). *Narrative fiction: contemporary poetics* (translated into Farsi by Abolfazl Horri). Tehran: Niloufar.
- Sahba, F. (2008). Investigating time in Beihaghi history based on Genette's theory. *Literary Studies*, 21, 89-112.
- Samerayi, F. (2002). *Interpretation of Quran* (in Arabic). Oman: Dar Emar.
- Schles, R., & Kellog, R. (1966). *The nature of narrative*. London and New York: Oxford University.
- Stem, R., Burgoyne, R., & Filterman, S. (1998). *Narratology of film* (translated into Farsi by Fatah Mohammad). Special Issue of Narrative and Anti-Narrative. Tehran: Farabi Film Institution. pp. 172-191.
- Todorov, T. (2000). *Structural poetics* (translated into Farsi by Mohammad Nabavi). Tehran: Agah.
- Toolan, M. (2001). *Narrative, a critical linguistic introduction*. London and New York: Routledge.
- Toolan, M. (2004). *Narrative: a critical linguistic introduction* (translated into Farsi by Abolfazl Horri). Tehran: Farabi Film Institution.
- Wallace, M. (2003). *Recent theories in narrative* (translated into Farsi by Mohammad Shahba). Tehran: Hermes.

